

*learning
together is fun!*

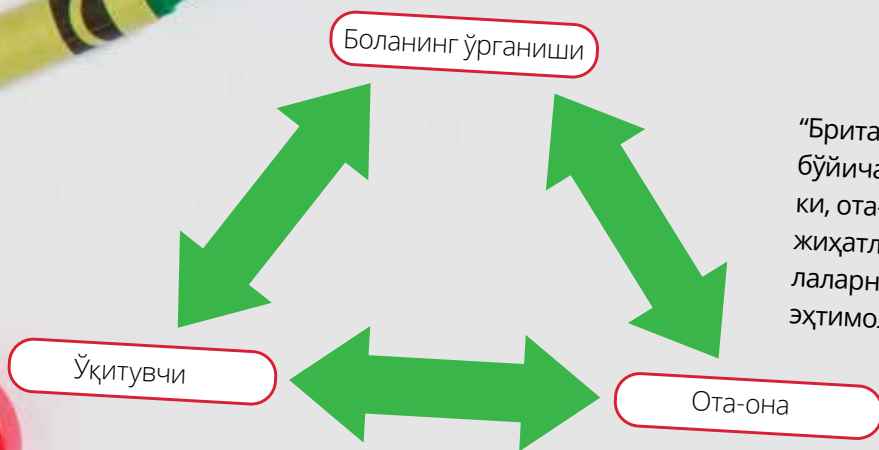
Инглиз тилини суръатли китобларни
ўртоқлашиш орқали ўрганиш

Муқаддима

Фарзандингизнинг ўрганиш жараёнида иштирок этишингиз ҳам унинг муносабатига ҳамда ўзлаштириш тезлигига ижобий таъсир кўрсатиши мумкин. Ота-оналар фарзандларига мактабдан ташқарида ёрдам беришлари мазкур болаларнинг мактабда муваффақиятга эришишларига салмоқли хисса қўшади.

Буюк Британиянинг Мактаблар ва талабалар бўйича вазири Жим Найт шундай дейди: “Бошланғич мактаб ёшидаги болаларнинг билим олишларига ота-оналар ўқитувчиларга нисбатан олти баробар кучлироқ таъсир қиладилар”. Фарзандингизнинг инглиз тилини ўрганиши ва уни қўллашда ўзига бўлган ишончни кучайтириши учун бир нечта оддий услублардан фойдаланишингиз мумкин.

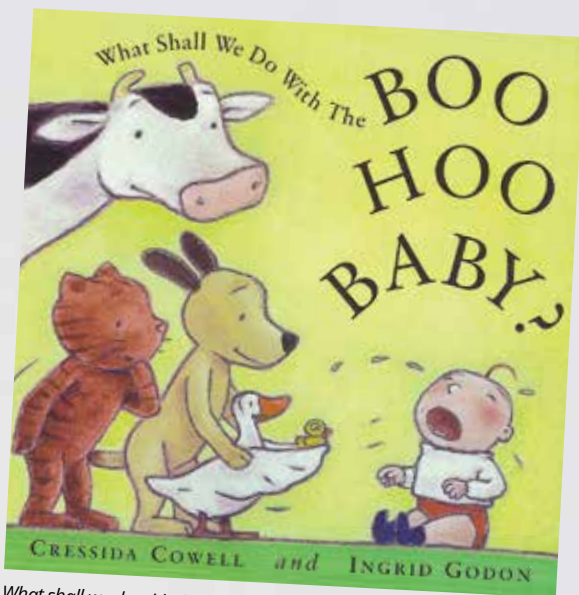
“Британия кенгаши”нинг таълим бўйича мутахассислари ота-оналарга ёрдам бўлиши учун янги “Инглиз тилини ўрганинг” маҳсулотлар ва хизматлар оиласини тайёрладилар. Умид қиламизки, ўз фарзандингиз билан иш олиб борганингизда ушбу маҳсулотлардан фойдаланиш сизга маъқул келади. Ахир охир оқибатда, биргаликда ўрганиш завқлидир!

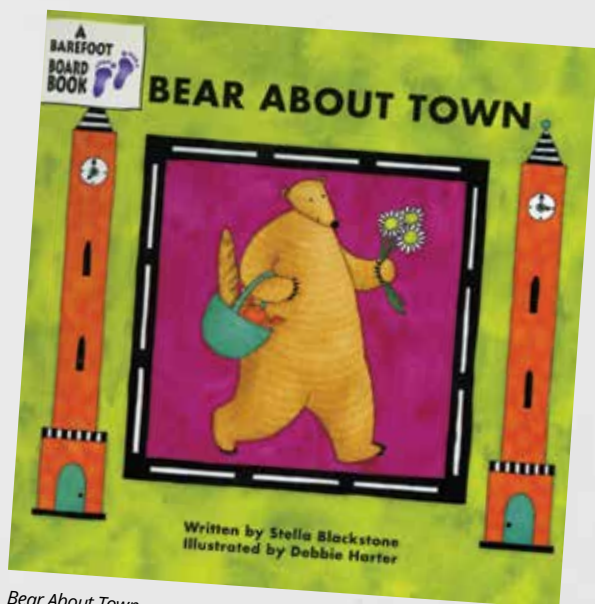
“Британия кенгаши”нинг бутун дунё бўйича тажрибаси шуни кўрсатадики, ота-оналар ва ўқитувчилар ҳамжиҳатликда иш олиб борганида болаларнинг муваффақиятга эришиш эҳтимоли янада ошар экан.

Суръатли китоблар

Буюк Британияда ҳар йили болалар учун минглаб турдаги суръатли китоблар чоп этилади. Китоб дўконларидаги болалар бурчакларида энг янги китоблар ҳамда китобхонлар хурматини қозониб улгурган китоблардан инсонни ҳайратга соларли даражада кўп турлари ўрин олган. Улар бугунги кунда Британияда ижод қилаётган энг яхши рассомлардан бир талайи томонидан суръатлар билан безалган. Инглиз тили она тили бўлган болалар ушбу суръатли китоблардан мазза қилиб фойдаланиш имконига эгалар. Шундай экан, нега энди инглиз тилини қўшимча тил сифатида ўрганаётган кичик ёшдаги болалар ҳам бундай китоблардан завқ олмасинлар?

What shall we do with the Boo Hoo Baby?
Cressida Cowell and Ingrid Godon
(Macmillan Children's Books, London, UK)

Bear About Town
Written by Stella Blackstone, illustrated by Debbie Harter
(Barefoot Books)
Reproduced by kind agreement with
Barefoot Books Ltd (www.barefootbooks.com)

Эрта бошлашнинг афзалликлари

Болалар аллақачон ҳикоялар билан танишлар. Энг кичкина ёшдан бошлаб улар ҳикоя қилиш усулида гапирадилар. Улар кундалик бошдан кечирганларини ҳикоя қилишлари орқали ўзларини баён қиладилар: ўз ғоялари, умидлари ва ҳис-туйғуларини тилда ҳамда расм чизиш ва ҳаёлий ўйинлар ўйнаш орқали ифода этадилар.

Кўп болалар ўз она тилидаги теледастурлар ёки бадий филмлардаги воқеаларни ўзларига хос равишда баён қилиб беришга ўрганган бўлсалар, бошқалари суръатли китобни бир-бирлари билан ўртоқлашиш завқидан баҳраманд бўлган бўлишлари мумкин. Ага ота-она тўғри йўналтириб турса, аксарият болалар ўзларига хос бўлган баён қилиш услубларини инглиз тилидаги суръатли китобларга нисбатан тадбиқ этиш орқали уларда акс эттирилган воқеаларни тушунишни тезда ўрганиб оладилар.

Суръатли китобларни бир-бирлари билан ўртоқлашиш нафақат бошқа тилни ўрганиш билан боғлиқ, балки шу билан бирга, бу болаларга ота-она кўмагида дунёга кенгроқ дарча очиш ҳам демакдир. Суръатли китобларни бир киши билан ўртоқлашиш болаларга ўз тезликлари ва даражаларига мос келадиган равишда ҳар томонлама ривожланиш имкониятини беради, чунки уларни қўллаб турувчи ота-оналари бор эканлигини биладилар. Болалар кўпроқ китобларни ўртоқлаши боришлари баробарида уларнинг ўзлариг аўлган ишончи ортиб боради. Буни кўпинча уларга нотаниш бўлган инглиз тили ва янги нарсаларни ўрганишга нисбатан қўллаган ёндошувларида кўриш мумкин.

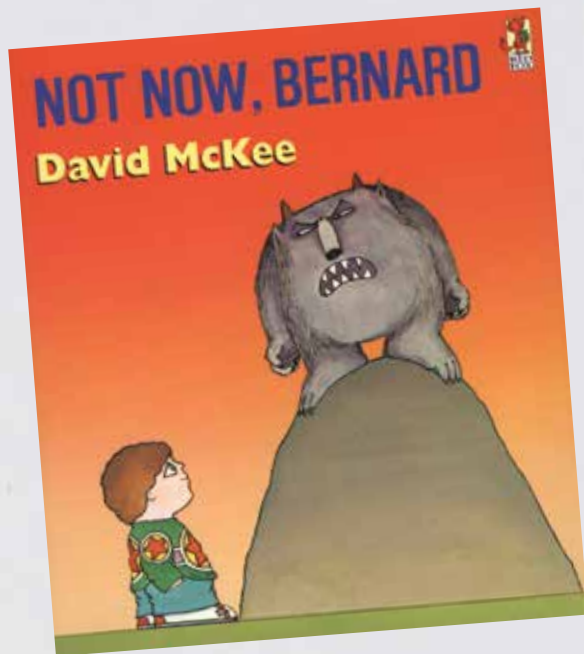

There was an old lady who swallowed a fly
© M Twinn 1973. Reproduced by kind permission of Child's Play (International) Ltd. All rights reserved.

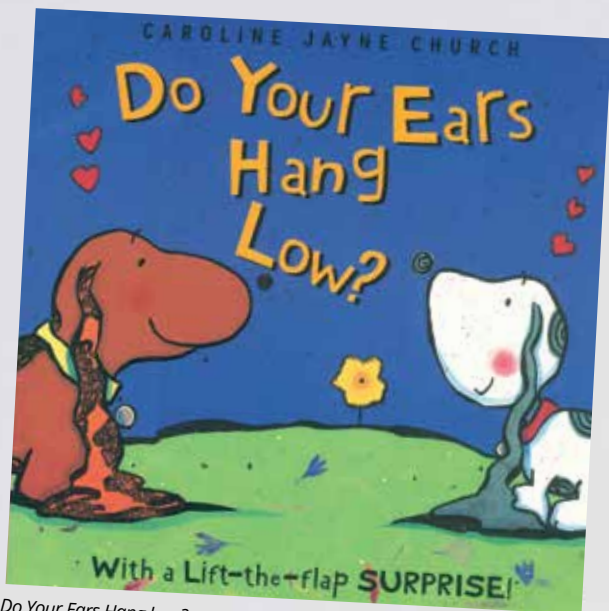
Суръатли китоблар ота-оналар ва болаларга ўз она тилларидан инглиз тилида сўзлашишга ўтиш учун оддий сабаб бўла оладилар. Инглиз тилида сўзлашиш борасида ўзига унчалик ишонмайдиган ота-оналар суръатли китоблардаги қисқа матнлар уларга бу борада фойдали кўмак бўла олишини кўрадилар. Ўқиш ва ўртоқлашиш учун матнлар тақдим этишдан ташқари суръатли китоблар ўзаро мулоқот учун асос бўлишлари ҳам мумкин бўлиб, уни ота-она ўз фарзандининг ривожланиш борасидаги эҳтиёжлари, қизиқишлари ва билимларига мослаштириш имконияти мавжуд.

Баъзи ота-оналар суръатли китоблардан фойдалани бошлаш фарзандларининг мактаб ўқув дастури ёки дарсликларига мос келмаслигидан хавотирланишлари мумкин. Суръатли китобни биргаликда ўқиш инглиз тилини ўрганишнинг яна бир қўшимча услуги бўлиб, у оилаларни мустаҳкамлайди ва болаларга уйда инглиз тилида гаплашиш завқли эканлигини тушунишга ёрдам беради. Кўплаб оилалар ўз она тилларида бўладиган кундалик ўзаро суҳбатларга суръатли китоблардан олинган инглиз тилидаги жумлаларни киритиб боришни яхши кўрадилар. "Not now, Bernard" (Ҳозир эмас, Бернард) – бу борада энг кўп қўлланиладиган жумлалардан ҳисобланади.

Not Now, Bernard
David McKee
(Random House)

Do Your Ears Hang Low?
Caroline Jayne Church 2002

Суръатли китоблардан ўрганиш

Болани суръатли китоблар тўғрисида инглиз тилида гапириб беришига тайёр ҳолатга келтириш учун вақт талаб этилади. Аммо, болаларнинг жим туриши улар кулоқ солмаётганлиги ва ўрганмаётганлигидан далолат бермайди (Британия кенгашининг “Болалар инглиз тилини ҳорижий тил сифатида қандай ўрганадилар” номли китобчасига қаранг). Болалар кўпинча сўзлар билан ифода эта оладиганларидан кўра кўпроғини англайдилар. Шунингдек, агар китоб тажрибаси эътиборни жамловчи ва завқли бўлган бўлса, болалар одатда янги инглизча сўзларни ўзлари, ўз тезликларида ўрганиб боришни истайдилар. Болалар ўз дунёларини ўрганиш билан бандлар ва уларнинг кўпчилиги янги нарсаларни кашф қилишни истайди. Айниқса бу янгиликлар рағбатлантирувчи ва ўзига тортувчи тарзда тақдим этилган бўлса айни муддао.

Ҳар сафар суръатли китобни биргаликда кўриб чиқилганда фарзандларининг ундаги матнни ўзлаштириб олиш қобилиятини етарлича баҳолай олмасликлари мумкин. Кўпчилик ота-оналар агар фарзандларига ўқилаётган гапнинг охирини яқунлаш ёки алоҳида урғу берилган сўз, масалан, “йўқ” сўзи ҳар сафар учраганда уни айтиш имкони берилса, уларда “китоб ўқишга” қанчалик катта қизиқиш уйғонганлигини кўриб ҳайратланадилар.

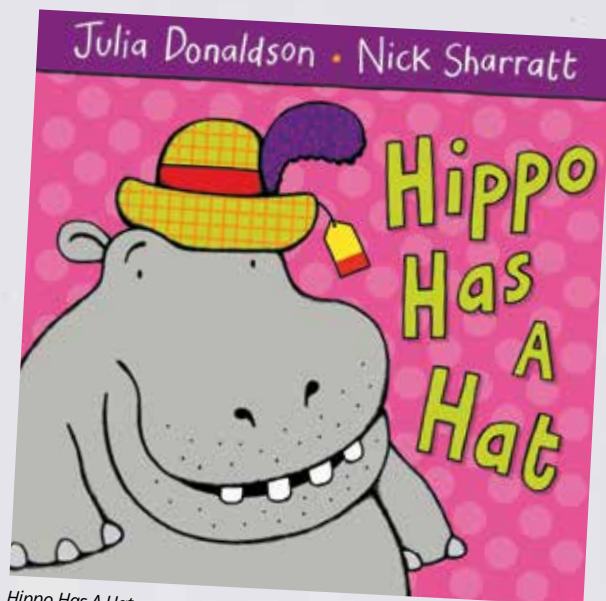

Болалар китоб ўқишга қандай қўшилишни билиб олгаларидан кейин улар ўз кўникмаларини аста-секин кенгайтириб борадилар ва пировардида китоб ва рақланганда ундаги суръатларга қараган ҳолда матннинг аксарият қисмини ёддан айта оладиган даражага етадилар. Кўпинча ота (она) матннинг бир кичик қисмини атайлаб ўқимасдан ташлаб кетади ва фарзанди унинг “ҳатоси”ни айтиб ўтишига имкон беради.

Кичик ёшдаги болаларнинг зеркиш нуқтаси катталарниқидан фарқ қилади. Кўпчилик болалар бир китобни бир неча бор қайта-қайта ўқишни сўраши мумкин. Ота-оналар ушбу талабларга ижобий жавоб беришлари керак, чунки қайта ўқиш болаларга бошқа тилдаги матнни тушуниш ёки янги сўзларни ўрганиш ҳамда аллақачон ўрганганларини тасдиқлаш ва муштақамлаш учун керак бўладиган табиий такрорлашни таъминлаб бериши мумкин.

Суръатли китобларга баъзан фақат матнлар ёзилган китоблардан фарқлаш учун “ҳақиқий китоблар” дейилади. Бундай китоблар мазкур тил она тили ҳисобланмиш болаларга яхши таниш бўлган гап тузилишлари ва сўзларнинг бир талайи билан танишиши имконини берадилар.

Ҳақиқий суръатли китоблардаги расмлар матнли китобларнинг аксариятида бўлгани каби асар тилини тушунишга ёрдам бериш билан чегараланиб қолмайди. Тасвирий санъатнинг турли услублари болаларнинг тасаввурни қўллаш кўникмаларини табиий равишда кенгайтиради.

Hippo Has A Hat
Julia Donaldson and Nick Sharratt
(Macmillan Children's Books, London, UK)

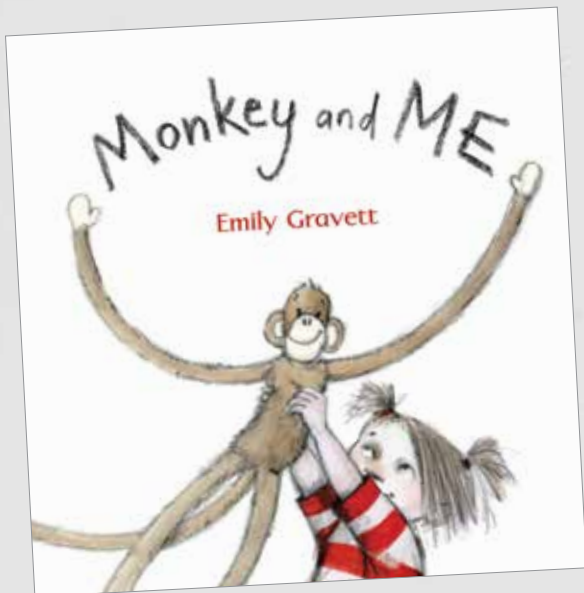

Суръатли китобларни биргаликда ўқишнинг завқли томонларидан яна бири шундан иборатки, одатда болалар китобни илк бор кўздан кечирганда ундаги расмларни тўлиқ, бир бутун предмет сифатида кўрадилар. Аммо, китоб қайта-қайта ўқилиши билан суръатлардаги деталлар ва нозик жиҳатлар юзага чиқа бошлайди.

Иллюстрациялар машҳур рассомлар томонидан ишланган бўлиши мумкин, суръатлар аслида фотосуръатлар бўлиши ёки инновацион 3-ўлчамли (3D) услубда бўртирилган ҳолда тайёрланган бўлиши мумкин. Болалар учун ўз қўлларида санъат асарини тутиб туриш нақадар завқли. Суръатли китоблар билан танишиш шубҳасиз болаларнинг кўрганларини баён қилиш кўникмаларини кучайтиради ва вақт ўтиши билан улардаги ижодкорлик ҳамда дизайн ва безакларни қадрлаш ҳислатларини шакллантиради.

Шу билан бирга суръатли китоблар болаларга ўз ҳаётларидаги воқеа-ҳодисаларнинг маъносини англашга ёрдам беради. Болалар суръатли китобларнинг ҳис-туйғуларга бой қисмларини синчковлик билан, берилиб ўрганишлар мумкин бўлиб, бу улардаги асабийлашиш ҳолатларини бўшаштиришга ёрдам бера олади. Шунингдек болалар ўз борлиқлари ёки ҳаттоки ўз орзулари чегараларидан ҳам анча ташқаридаги қизиқарли, тасаввур тажрибаларини бошдан кечиришлари мумкин. Кичик ёшдаги бола китобни қаттиқ ёпар экан "АЛВИДО Улкан маҳлуқ!" деганида у қанчалик куч ҳис этишини тасаввур қилинг.

Monkey and Me
Emily Gravett
(Macmillan Children's Books, London, UK)

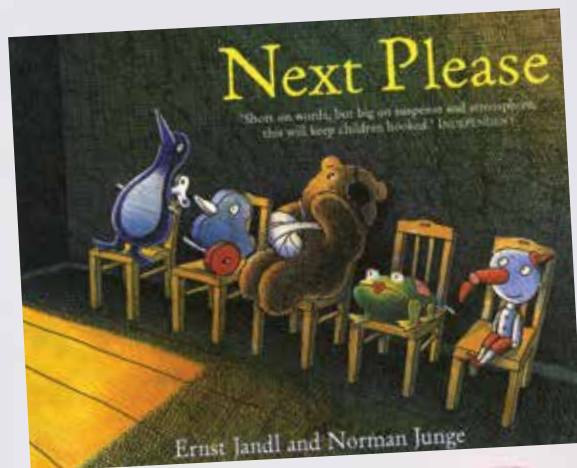
Суръатли китобларни танлаш

Суръатли китоблар куйидаги турларда бўлиши мумкин:

- Ҳикоя қилувчи китоблар – оддий, қисқа ҳикоя, жумладан, суҳбат ва шеър ёзилган матнга эга бўлган китоб
- Маълумот берувчи китоблар – қисқа изоҳ матнларига эга китоблар
- Шеър китоблар – битта ҳикояни баён этувчи шеър ёки турли шеърлар тўпами
- Инновацион китоблар - қисқа матн ва 3 ўлчамли бўртма вароққа эга китоблар
- Қаҳрамонлар туркумидаги китоблар – қўшимча равишда кўғирчоқ бириктирилган китоблар.

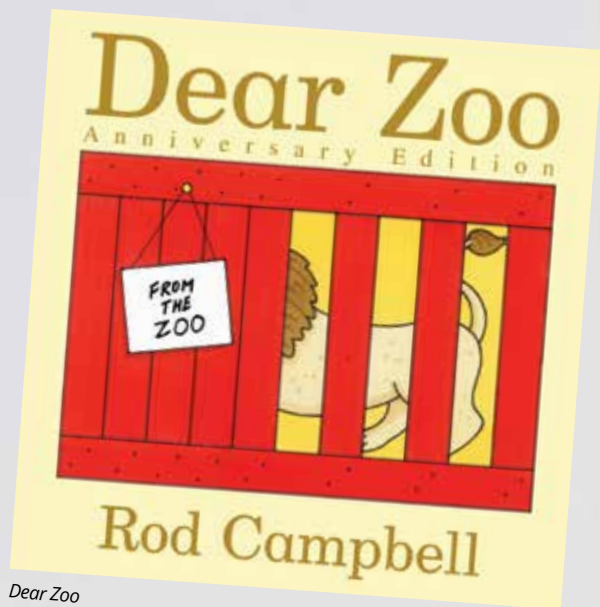
Ота-оналар китоб танлашда ўзларига ёқадиган ва ўзлари ишонч билан ўқий оладиган китобларни танлашлари лозим, зеро файрат юқимлидир! Улар китобни фарзандлари эътиборига ҳавола қилишларидан олдин ундаги матнни қандай ўқишларини режалаштириб олишлари ва ҳар сафар қайтадан ўқиганларида айнан ўша режага асосан иш кўришлари лозим.

Агар ўқиш ҳар сафар турлича ижро этиладиган бўлса, болалар янги тилни ўрганишга қийналадилар.

Next Please
Ernst Jandl and Norman Junge
(Random House)

Dear Zoo
Rod Campbell
(Macmillan Children's Books, London, UK)

Дастлабки босқичларда болалар тилни қизиқиш билан муваффақиятли ўзлаштириб боришлари учун қисқароқ матнларга эга бўлган китобларни танлаган маъқул. Болалар ўз муваффақиятларини баҳолаб бора оладилар. Бу эса, боланинг ҳаракатига лойиқ равишдаги мақтов билан биргаликда қўшилиб унда инглиз тилидаги суръатли китобларни биргаликда ўқишга бўлган ижобий муносабатни шакллантиради.

Оддий матн бир оз узунроқ бўлсада, биринчи борги ўқишни оддий ҳикоя тили билан чегаралаш тавсия этилади. Шу тарзда матн маъноси тушуниб етилганидан сўнг, аста-секин унга “перентис” тилидан (Британия кенгашининг “Фарзандингиз билан инглиз тилида гаплашиш” китобчасига қаранг) фойдаланган ҳолда баён қилишни қўшиб бориш мумкин.

Китобларнинг аксариятини танлашда ундаги сўзларнинг баъзилар боланинг ўша ондаги инглиз тилини билиш даражасидан бир оз юқорироқ бўлишига эътибор қилиш лозимки, бола китоб билан ўзи билган сўзлар орқали танишишни бошлаган ҳолда, кейинчалик янги сўзларни ўрганишга ўта олсин.

Болалар бир нечта китоблар билан муваффақиятли равишда биргаликда танишиб чиққанларидан сўнг, оилада инглиз тилидаги китобларни мунтазам равишда биргаликда “ўқиш” одатга айланиши мумкин бўлади.

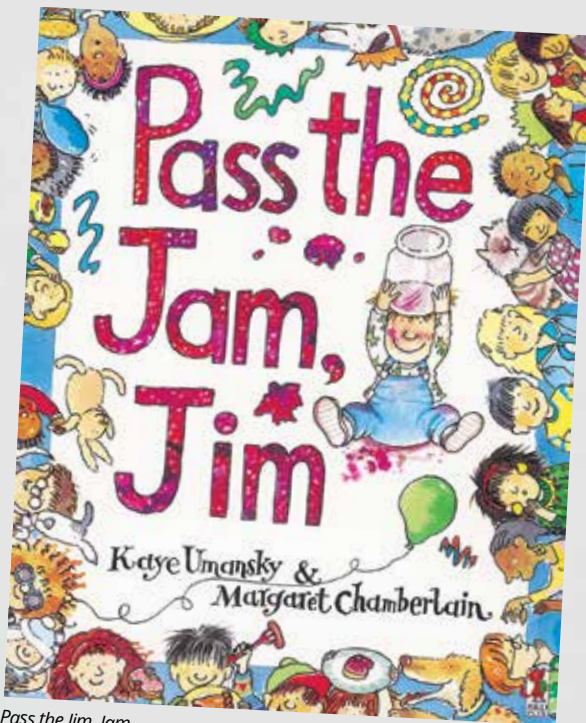
Идеал ҳолатда китобда бола кундалик ҳаётида ишла-
тиши мумкин бўлган бир нечта сўзлар ёки жумлалар
мавжуд бўладикки, бу болага луғат бойлигини турли
хил ҳолатларда қўллаш кўникмасини қўллаш имкони-
ни беради.

Китобларни танлашда ота-оналар бола жинсига мос
келишига эътибор беришлари лозим. Шунингдек, бир
нечта ҳам ўғил ҳамда қиз болаларга тўғри келувчи
китоблар ҳам олинса, болалар ўзаро фикр алмаши-
шлари учун улар умумий мавзу билан таъминланган
бўладилар.

Баъзи ўғил болаларга ҳикоя қилувчи китоблардан
кўра маълумот берувчи китобларни ўзлари учун ку-
лайроқ деб билишлари мумкин.

Компакт дисклар ва рақамли тасвир дис- клари

Баъзи ҳикоя қилувчи китоблар Компакт дисклар (CD-
Rom) ёки рақамли тасвир дисклари (DVD) илова қилин-
ган ҳолда сотилади. Бу болаларга суръатли китоблар-
ни ўртоқлашишдан ўзгача, шахсий тасаввур чегара-
ланган ва нисбатан пассивроқ равишда китоб билан
танишиш имконини беради. Мукамал билим олиш
учун болалар китобдаги матнинг аксарият қисмини
ёддан билиб олмагунларига қадар китобни биргалик-
да ўқиш, кейин эса уларга компакт диск ёки DVDлари
кўрсатиш тавсия этилади.

Pass the Jim, Jam
Kaye Umansky and Margaret Chamberlain
(Random House)

Китобни биргаликда ўқишдан олинadиган бир талай нафлардан баҳраманд бўлсаларда, матн билан яхши таниш бўлмагунларига қадар ота-оналаридан бошқа инсоннинг овози ва талаффузини қабул қилишга қийналишлари мумкин.

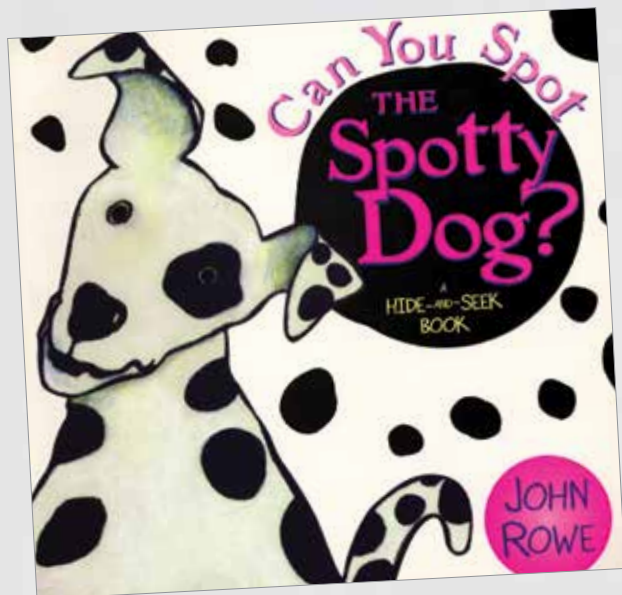
Бу вақтга келиб болалар суръатли китоблардан завқ олишга кўникиб бўлган ва ҳаттоки ўзлари мустақил равишда ўқишни исташлари мумкин.

Китоб вақти

Китобни биргаликда ўқиш муваффақиятли бўлиши учун мунтазам равишда китоб ўқиш вақтлари учун шарт-шароитларни тайёрлаш лозим. Болалар ушбу ажратилган вақтда улар ота-оналарининг қўлига кириб олишлари ва ота-оналарининг барча эътиборлари уларга ва китобни биргаликда ўқишга қаратилган бўлишига амин бўлишлари лозим.

Китоб вақти алоҳида битта машғулот бўлиши ёки ўз ичига инглиз тилидаги бошқа машғулотларни ҳам оловчи, каттарoқ инглиз тили дарсининг бир қисми бўлиши мумкин (Британия кенгашининг "Фарзандингиз билан инглиз тилида гаплашиш" китобчасига қаранг). Идеал ҳолатда ҳар куни ёки ҳар иш кунда, айна вақтда "Инглиз тилидаги китоб вақти" бўлгани маъқул. Чунки қисқа лекин тез-тез янги маълумотлар билан танишиш, унда-бунда лекин узоқроқ давом этувчи машғулотлардан самаралироқдир.

"Китоб вақти" давомийлиги ўн дақиқадан тортиб, боланинг янги билимлар олишга тайёрлиги ва ўша кундаги кайфиятидан келиб чиққан ҳолда узоқроқ муддатгача давом этиши мумкин.

Can You Spot the Spotty Dog?
John Rowe
(Random House)

Машғулотларнинг мунтазам равишда олиб борилиши болалардаги хавфсизлик хиссини кучайтиради ва улар машғулотларни кутиб туришларига имкон яратади.

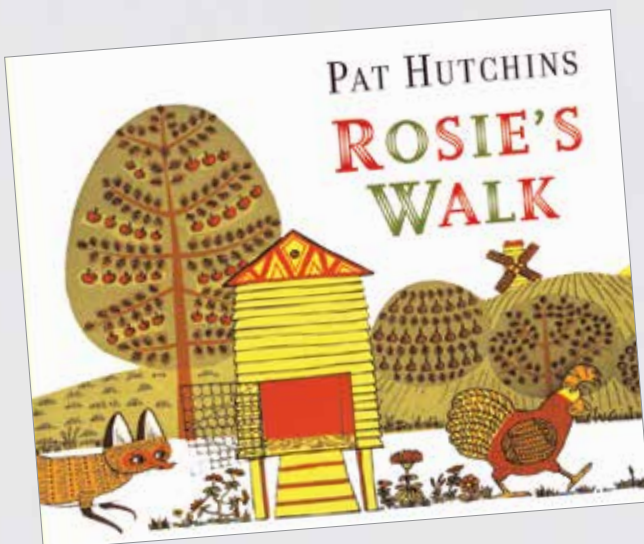
Ўқиладиган китобларни биргаликда танлаш тавсия этилади, чунки болаларнинг танловида уларнинг руҳий ёки тил ўрганишдаги эҳтиёжлари яширинган бўлиши мумкин. Янги китобни бола олдинги китобларни муваффақиятли равишда “ўқий” бошлаганидан сўнг таништирган маъқул. Янги китоб билан танишишни ҳам ота-она ҳамда бола “яхши кайфиятда” бўлган кунга олиб қўйган маъқул.

Янги китобларни таништиришда ота-онанинг роли

Илк босқичларда болалар ота(она)нинг китобни ўқиб бериши ва тушунишга ҳамда янги сўзларни ўзлаштиришдаги ёрдамига муҳтож бўладилар.

Болалар китобнинг кичик қисмларини ўқишга ҳисса қўша бошлаганларида ота(она)нинг роли асталик билан ўзгариб боради. Боланинг ўқиш қобилияти ўсиб боргани сайин ота (она)нинг аста-секин камайиб боради.

Бола китобдаги матнни ёдлаб олиб, уни ўзи ёки бошқалар учун баланд овозда “ўқий” оладиган даражага етганларида ота (она)нинг роли йўл қўйилган ҳатоларни бошқа сўз ёрдамида тўғирлаш ҳамда боланинг муваффақиятларини мақташга қадар камаяди.

Rosie's Walk
Pat Hutchins
(Random House)

Susan Laughs
Jeanne Willis and Tony Ross
(Random House)

Ушбу босқичга етгунга қадар бўлган давр мобайнида ота (она) боланинг тажриба орттиришини бошқариб боради ва бола қайси босқичга етганлигини аниқлаш ва қаерда ёрдамга муҳтож эканлигини аниқлаб, кўмаклашиб боради. Ушбу цикл ҳар сафар янги китобни ўқиш бошланганида такрорланади. Аммо, боланинг инглиз тилидаги билими ортиб бориши билан ушбу циклнинг давомийлиги қисқариб боради.

Китоб варақлаш

Китоб варақлаш ўзига хос ўйин тури бўлиб, унда болалар ўз ихтиёрларидаги вақтда китоб варақларини истаган онларида ўгириш орқали китобдан ўзлари мустақил равишда завқ оладилар. Болалар ўзлари ўйлаб топувчи барча ўйинлар каби ушбу ўйин ҳам билим олишнинг муҳим қисми ҳисобланади, чунки у болага билим олишда нималарга эътибор беришни ишташларини ота (она) кўрсатмасига кўра эмас, ўзи истаганча тарзда ва вақтда мулоҳаза қилиш имконини беради.

Шунингдек болаларга ўз қариндошларига ҳам “ўқиб бериш” имкони тақдим этилиши лозим, чунки болаларда эришган ютуқларини намойиш этиш билан боғлиқ бўлган табиий истак мавжуд ва айни вақтда бу ҳам ўйиннинг бир кўринишидир. Бола эришган ютуқлар уни яна янги қирраларга рағбатландиради ва унинг онгида инглиз тилидаги китобни ўқиш унинг оиласи учун қизиқарли эканлиги ва улар ундан шуни истаётганлиги тўғрисидаги фикрни шакллантиради. Кичик ёшдаги болалар ўз ота-оналарига маъқуллайдиган ишларни қилиш ва улари билан биргаликда мароқли вақт ўтказишни хоҳлайди.

Оила кутубхонасини яратиш

Болалар яхши билиб олган китобларни болалар истаан вақтларида олиб, ўзлари учун “ўқишлари” учун қулай бўлган жойда сақлаш лозим. Ушбу босқичда болаларнинг кўпчилиги овоз чиқармасдан ўқий олмайди. Идеал ҳолатда китоблар муқоваси олдига қараган кўринишда жойлаштирилиши лозим, чунки китобнинг ён тарафига қараш ушбу ёшдаги болаларда унга бўлган қизиқишни ўйғотиш эҳтимоли кам.

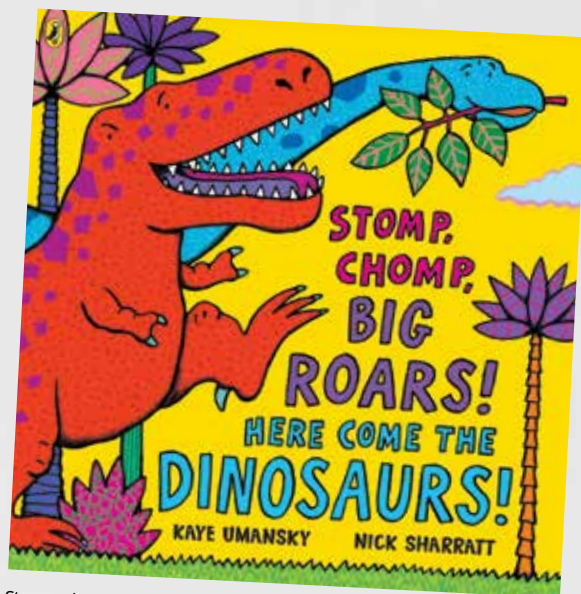
Болалар китоб матнидаги сўзларнинг аксариятини яхши билиб олмагунларига қадар уни оила кутубхонасига жойлаштирамаган маъқул. Агар болалар оила кутубхонасидаги китобларни ўқий олмасликларини тушунсалар, бу уларни китоб ўқишга бўлган қизиқишини сусайтиради. Бошланғич босқичларда “қила оламан” ҳиссини сақлаб қолиш муҳим аҳамиятга эга. Ҳар қандай “қила олмайман” ҳиссини ўзгартириш учун вақт ва рағбатлантириш керак бўлади.

Биргалиқда ўқиш

Ота-оналар ишлатиши лозим бўлган “перентис” тили миқдори болаларнинг ҳам ўз она тиллари ҳамда инглиз тилидаги билим даражаларига боғлиқ бўлади.

Янги китобни дастлабки бир неча бор биргалиқда ўқишда ота-оналар қуйидагиларни ёдларидан сақлашлари лозим:

- Болалар ота (она)нинг лаблари товуш чиқариш учун қандай ҳаракатланаётганлигини ҳамда кўзлар, юз ва тана ҳаракатлари ҳис-ҳаяжонларни қандай акс эттираётганликларини кўра оладиган яқин даражада жойлашшиларини таъминлаш, чунки бу боланинг тушунишига ёрдам беради.

Stomp, chomp, big roars! Here come the dinosaurs!
Kaye Umansky and Nick Sharratt

Look Out! It's the Wolf!
Emile Jadoui
(Evans)

- Болаларга мос келадиган тезликда ўқиш, уларга суръатларни истаганча вақт мобайнида томоша қилишга имкон бериш. Кичик ёшдаги болалар бирон нарсани тушунишлари учун кўриш орқали маълумот олишга ўрганганлар. Улар кўпинча ота (онага) қараш орқали мазкур саҳифани томоша қилиб бўлганликларини билдирадilar.
- Ҳикоя ўқишни ролга киришиб, имкон бўлса жисмоний имо-ишоралар қўшган ҳолда амалга оширинг, чунки жисмоний ҳаракатлар янги сўзларни эслаб қолишга ёрдам беради.
- Ҳикояни ўқиб борар экансиз ҳайвонлар ва қаҳрамонлар учун турлича қизиқарли овозлардан фойдаланинг. Масалан, “баджаҳл кампир” ва ҳоказо. Болалар ролга киришишни яхши кўрадилар ва буни ўзлари овоз чиқариб “ўқиш”ларида ҳам қўллашга ҳаракат қиладилар.
- Ҳар бир ўқиётган сўзингизни бармоғингиз билан кўрсатиб боринг. Бу болага чапдан ўнгга кўз ҳаракатини ривожлантириш ҳамда сўзларнинг шакли билан танишиш имконини беради.
- Болаларга гапларни якунлаш ёки ҳайвонлар ё транспорт воситаларининг овозини чиқариш орқали ўқишда иштирок этишга унданг.
- Китоб ўқиш якунлагач, уни ёпинг ва бир неча секунд сукут сақлаб туринг. Болалар ўзларининг ҳаёлий дунёларида бўлишлари мумкин ва уни тарқ этишга тайёр бўлишлари учун уларга бир оз вақт керак бўлади.

- Китоб тўғрисида жуда кўп саволлар бериш унинг мўъжизавий хусусиятини бузади. Биргаликда китоб ўқиш-ни мунтазам равишда амалга оширадиган оилалар таъкидлашча, болалар тайёр бўлганларида ўзлари ўқилган инглиз тилидаги китоб хусусида уларга она тилларида фикрларини билдирадилар.
- Агар болалар инглиз тилида гапираётиб ўз она тилларидаги сўз ёки жумлани қўлласалар, бу одатда улар ушбу сўзнинг инглизча таржимасини билмасликлари ёки унутганликларидан далолат беради. Бундай ҳолларда бола тилларни аралаштириб юборгани хусусида оғиз очманг ва унинг ўрнига ушбу жумлани тўлалигича инглиз тилида такрорланг. Улар буни англайдилар ва одатда инглиз тилида ўзлари билмаган сўз(лар)ни тезда ўзлаштириб оладилар ва кейинроқ қўллаш учун эслаб қоладилар.

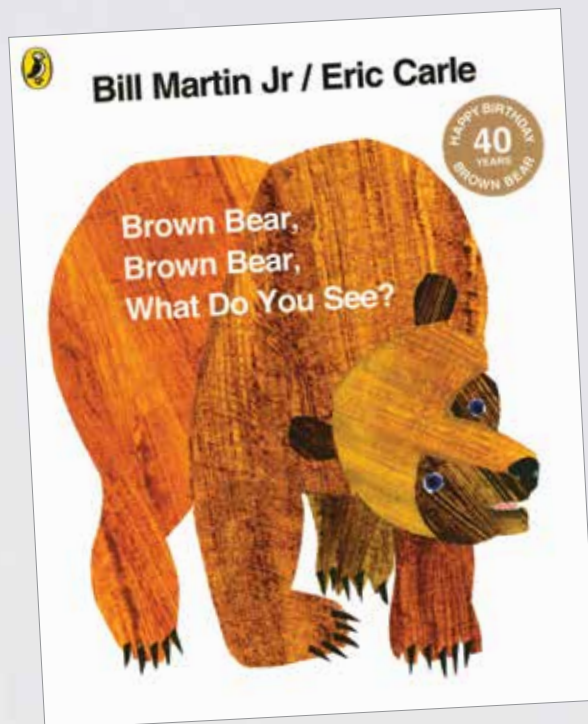
Бола қанай тушунади?

Кичик ёшдаги болалар ўз атрофидагиларни мушоҳада қилиш ва уларни ўз она тилларида англаш билан банд бўладилар.

Одатда бу, агар ҳар кунлик такрорланувчи ҳолатлар билан боғлиқ бўлмаса, кўплаб янги сўзларни ўзлаштиришга ундайди. Болалар уларга айтилган гапнинг моҳиятини англаш ва унга жавоб қайтаришни жуда яхши уддалайдилар. Бошқа тилни ўрганаётган катталарнинг аксариятидан фарқли ўлароқ болалар ҳар бир сўзни тушунишни кутиб турмайдилар.

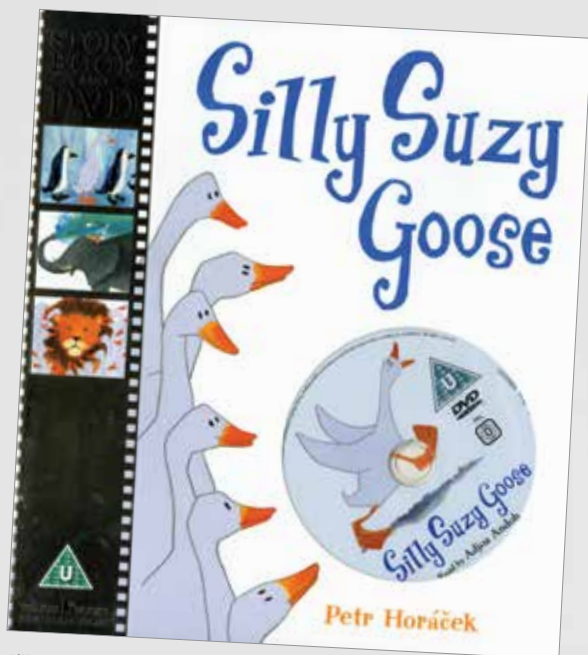

17

Brown Bear, Brown Bear, What Do You See?
Bill Martin Jr/Eric Carle
(Puffin)

Silly Suzy Goose
Petr Horáček ek
(Walker)

Cover illustration © 2006 Petr Horáček ek From Silly Suzy
Goose by Petr Horáček ek. Reproduced by permission of
Walker Books Ltd, London SE11 5HJ

Улар ўзлари биладиган сўзларни маъносини англайдилар ва қолган сўзларнинг маъносини мавзунинг моҳияти, сўзловчининг тана ҳаракати, кўз ёки юз ифодаларини талқин этган ҳолда тушуниб оладилар. Суръатли китобларни биргаликда ўқишда бола суръатлардан ҳам кўшимча маъно чиқариши мумкин.

Даставвал, боланинг тезроқ мушоҳада қилишига кўмаклашиш мақсадида ота-она бирон сўз ёки жумлани таржима қилиб беришдан мамнун бўлишлари мумкин. Аммо, фақат бир марта таржима қилган маъқул бўлиб, буни ҳам шивирлаган ҳолда айтиш керак, токи бола бу матннинг бир қисми эмас, таржима эканлигини англасин. Болалар тез таржимани осонлик билан тушунадилар. Агар улра ота-она ҳар сафар таржима қилиб беришини билсалар, инглиз тилини ўрганишга ҳаракат қилмай кўядилар.

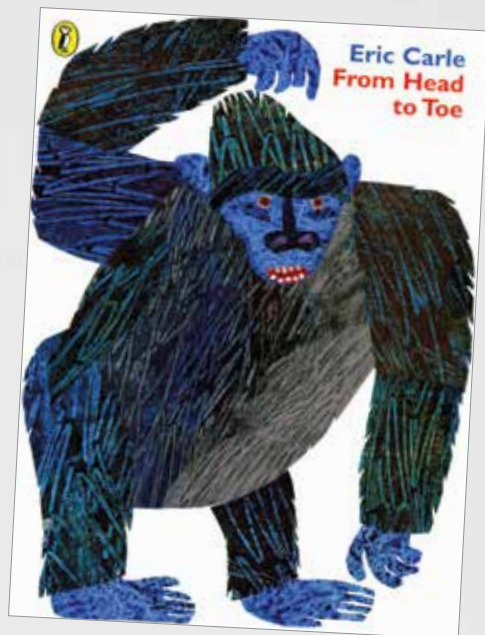
Маданият таъсири

Британияда таҳсил олган рассомлар томонидан ишлов берилган суръатли китоблар кўпроқ Британия жамиятига хос бўлган ҳолатлар ва маданий кўникмаларни акс эттиради. Агар бу боланинг дунёсидан катта фарқ қиладиган бўлса, ота-оналар ўз она тилларида кўшимча изоҳлар беришга тайёр туришлари лозим.

Ўқишни ўрганиш

Ота-оналар ўз она тилларида аллақачон ўқий оладиган фарзандлари инглиз тилидаги суръатли китоблардан жой олган сўзларни маъносини чақишга ҳаракат қилаётганларида ташвишга тушишлари мумкин. Ота-оналар ҳар қандай ўқиш фаолияти боланинг мактабдаги ўқув дастури асосидаги инглиз тилида ўқиш режаларига ҳалақит бериши мумкин деб ўйлайдилар. Расмий равишда ўқишни ўргатишни суръатли китобларни завқ олиш учун ўқиш билан чалкаштирилмаслиги лозим. Агар болалар ўзлари ўқишни ўрганишни истасалар, ота-оналар уларнинг бу ташаббусларини қўллаб-қувватлашлари ва уларга норасмий тарзда ёрдам беришлари лозим.

From Head to Toe
Eric Carle
(Puffin)

Улар бунн алфавитдаги кичкина ҳарфларнинг исмлари эмас, товушларини талаффуз этиш орқали таништиришдан бошлашлари мумкин. Энг осони ундош товушлар (масалан, b, d, m, t)ни таништириш. Болалар баъзи ҳарфларнинг товушларини ўрганиб олганларидан кейин мазкур ҳарфлар сўз бошида келган ҳолатларда уларга урғу бериб, кўрсатиб ўтинг (dog).

Болалар кичкина ҳарфларнинг товушлари билан яхшироқ танишиб олганларидан кейин (ундош ҳарфлар ва оддий унли ҳарфлар), кичкина ҳарфларнинг ёнида катта ҳарфларни ҳам таништинг ва уларнинг товушини такрорланг.

Болалар матнни аллақачон ёддан билар эканлар тез орада оддий сўзларнинг шаклларини таний бошлайдилар ва шу сабабли уларни қаердан қидиришни билиб оладилар. Улардан мазкур сўзни матннинг бошқа жойларидан ҳам топишни сўранг ва бу ўйинни кенгайтиринг.

Ўз она тилида ўқишни биладиган болаларнинг аксарияти тез орада ушбу оддий маъно бериш қандай ишлашини тушуниб оладилар ва мустақил равишда матндаги бошқа таниш қисқа сўзларни топа бошлайдилар. Аммо уларнинг ушбу ҳаракатига ёрдам бериш учун ота-оналар қисқа, лекин ўқилиши оддий бўлмаган сўзларни қандай талаффуз қилишни айтиб туришлари керак бўлади, масалан, "the" артикли.

Агар ота-она алифбо кўшиғини куйлайдиган бўлса, болаларга ҳар бир ҳарфнинг исми бўлиб, у ҳарфнинг товушидан фарқ қилишини, бизлар куйлайдиган алифбо кўшиқларининг аксариятида эса айнан ҳарфларнинг исмлари куйланишини тушунтириб ўтишлари лозим.

Баъзи болалар ўзларига таниш бўлган матнни овоз чиқариб ўқишни ўзлари ўрганадилар, айниқса бу шеър бўлса. Улар матнни маъносини англаш учун бир қатор услублардан фойдаланадилар ва ўрни келганда тусмолдан топишга ҳаракат қиладиларки, токи бутун матнни ёддан эгаллаб олгунларига қадар. Кўп болалар ушбу услублардан анча кичик ёшдаликларида ноқўшларига таниш бўлган маҳсулотларнинг исмларини "ўқиш"да фойдаланадилар. Уларнинг ушбу ўқишга бўлган ҳаракатларини олқишланг, лекин айна вақтда бу ўқиш улар ёддан биладиган матн асосида эканлигини унутманг.

Аммо, матнни ўқий олиш болани рағбатлантиради ва шу билан бирга бу яхши ўқий олувчи даражага етиш йўлидаги муҳим қадамдир. Инсон шахсидаги ҳаётий муносабатлар шаклланивчи ушбу кичик ёшда амалга ошириладиган ҳар қандай завқли, босим остида бўлмаган ўқиш, кейинчалик болада тилларга ва китобларга бўлган муҳаббатни шакллантиришга хисса қўшиши эҳтимоли юқори.

Кўшимча маълумотлар учун мурожаат манзили:
www.britishcouncil.org/parents

Биргаликда ўрганиш жуда завқли!

"Кўп ўқийдиган инсоннинг қалами ўткир бўлади."

Хитой мақоли

www.britishcouncil.org/parents

Ота-оналарга қўмаклашиш учун Британия Кенгаши томонидан яратилган бир қатор қўлланмалардан бири.
Буюк Британия муаллифи ва Таълим Маслаҳатчиси Опал Данн томонидан ёзилган.

© **British Council 2008**

The United Kingdom's international organisation for cultural relations and educational opportunities.

A registered charity: 209131 (England and Wales) SC037733 (Scotland).